

Biuletyn

Koła Miłośników

Dziejów Grudziądza

Turznice - kościół

Rok V: 2007
Data odczytu: 3.1.2007

Numer 1 (114)
Data wydania: 3.1.2007

Edward Wiśniewski

HISTORIA OBSZARU OD WSI KOBYLANKA DO OSADY JAŁOWA BUDA

Kobylanka. Początkowo były to trzy osady powstałe na gruntach wsi Turznice.

a). Wielka Kobylanka, niemiecka nazwa – Gross Kabelunken. Pierwsza wzmianka o tej wsi datuje się na 1664 r. Były to dobra starościńskie- pokrzywieńskie. Do 1762 r. dzierżawcą był książę Radziwiłł – starosta pokrzywieński. W 1766 r. obejmuje tę posiadłość na 40 lat starościna pokrzywieńska – Jadwiga Teresa z hrabiów z Lubrańców Dąbska. Włók było wtedy 7, gospodarzy, czyli gburów – 10, którzy płacili czynsz 20 talarów oraz spłacali dobrami materialnymi, jak kury, jaja itp.

Od włóki odpracowywali tzw. „szarwark”, m. in. musieli zaorać 3 morgi ziemi, kosić, zwozić zboże, mierzwę i wykonywać inne prace polowe wg zapotrzebowania na roboty. Mieli prawo warzyć piwo i obrać sobie soltysa. W 1829 r. rząd pruski wydał ziemię na własność gburom z rocznym czynszem 194 talarów.

W 1882 r. obszar Wielkiej Kobylanki wynosił już 506 mórg, budynków było 38, a domów mieszkalnych 14. Szkoła była na miejscu, poczta w Grudziądzu.

Wieś leży nad rzeczką Maruszą, oddalona o 1,5 mili od miasta Grudziądza.

b). Kobylanka Panińska. W języku niemieckim Nonnen Kabelunken. Była to włościńska wieś, położona w błotnistym terenie nad jeziorkiem Borowo i strugą Turznice. Powstała na gruntach wsi Turznice i była własnością sióstr benedyktynek z Grudziądza, które oddały tę posiadłość 2 gburom w dzierżawę. Po 1772 r. następuje sekularyzacja zakonu i w 1782 r. rząd pruski wydał 1,5 włóki w wieczystą dzierżawę za rocznym czynszem 50 talarów. W 1833 r. nastąpiło nadanie prawa własności gburom.

c). Kobylanka tzw. Mała. W języku niemieckim Kabelunkien. Wybudowano ją nad strugą Turznice i jeziorkiem – sadzawką Czyste. Osada ta była początkowo pustkowiem, a 1 włóka należała do rycerskich dóbr Dębieńca. W 1759 r. Katarzyna Trzcicka z d. Potocka, właścicielka Dębieńca sprzedała ją Krzysztofowi Rawie za 300 zł i 60 zł. rocznego czynszu. Nabywca mógł brać z lasu państwowego drewno do budowy za 3 zł. rocznie. Piwo i wódkę zobowiązany był brać z folwarku Dębieńca. W 1820 r. ziemię tę od Dębieńca wykupił inny już dzierżawca za gotówkę 1800 talarów i płacił ponadto czynsz 40 talarów.

Wielka Kobylanka i Kobylanka Panińska, – czyli obecna Kobylanka i jezioro Borówno, w 1910 r. miały obszar 291,7 ha i liczyły 143 mieszkańców.

W 1931 r. wieś ta była niesamodzielną, miała razem 26 domów mieszkalnych i należała do gminy Pastwiska. w r. 1944 r. wieś Kobylanka, po reorganizacji obszaru, miała powierzchnię 322,7 ha z 134 osobami, a w 2000 r. – 424,4 ha z 116 osobami i należy do sołectwa Piaski. W Kobylance rośnie dąb o wysokości 16 m – uznany jako pomnik przyrody.

Turznice.

Wieś ta, oddalona jest o 10 km od Grudziądza i leży na przedłużeniu ul. Miłoleśnej, poprzez wieś Piaski. Dalej droga prowadzi do Dębieńca na skraju Basenu Grudziądzkiego. Część południowo-wschodnia wsi jest pagórkowata, a północno-zachodnia, leżąca poniżej o około 50 m jest podmokła i piaszczysta.

Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1277 r. z kroniki Dusburga, który zanotował, że dnia 27 października tegoż roku Sudownianie napadli „castrum dictum Turnitz, w którym jeden z lenników tak mężnie się bronił, że wrogowie na drugi dzień odstąpili od oblężenia.

W 1287 r. właścicielem był Gebhart i jako rycerz miał obowiązek służyć zbrojnie na koniu w granicach ziemi chełmińskiej, podobnie jak i następni właściciele.

Ciekawy zapis istnieje z 1392 r., kiedy to wdowa po Dytryku Stango z Kisielic w asyście swej rodziny sprzedaje Turznicę biskupowi Janowi za 1300 grzywien.

W następnych latach występuje nazwisko Żywko, a około 1440 r. Bartosz i Budzisz. Ten ostatni podpisuje statut związkowy szlachty chełmińskiej. W 1492 r. – 66 % Turznic posiadał Jerzy Czedlitz, a 33 % Szymon, którzy w tymże roku sprzedają swoje dobra młynarzowi Woytke. W r. 1598 dobra turzniczkie posiadał Daniel Plemiecki, a w r. 1637 właścicielami były siostry benedyktyнки z Grudziądza, które nabyły te włości od pani Kostrzyny i posiadały aż do 1790 r. – do chwili sekularyzacji dóbr klasztornych przez rząd pruski. W tym czasie dochód z tej wsi wynosił 1050 talarów. Oprócz folwarku, byli tu też gburzy - gospodarze. Rząd pruski sprzedał te dobra Janowi Reichel, a jego potomkowie gospodarzyli tu dalej.

Wg danych z 1885 r. istniało 18 domów mieszkalnych z 251 mieszkańcami, a obszar wsi wynosił 921 ha. Był tu obszerny dwór, karczma, browar, gorzelnia folusz sukienniczy, dwa młyny wodne i dwa folwarki należące do Turznic tj. Skrobacz i Hanowo. Mieszkańcy zajmowali się hodowlą bydła i trzody chlewnej. Dla ochrony boru urządzono leśniczówkę już ok. 1700 r.

W 1919 r. w Turznicach mieszkało 206 osób, a powierzchnia wynosiła 915,2 ha. Ale już w 1944 r. mieszkało 397 osób. We wsi znajdują się trzy pomniki przyrody: dąb, skupisko dwóch dębów i nisza źródłana wypływająca spod wysoczyzny Brzeziny. Jest to początek cieku – rowu Turznic, wpadającego do rzeczki Maruszy. Należy również wspomnieć, że w XVII wieku stał tu kościół murowany, w którym siostry benedyktyнки zbudowały nową zakrynię, dzwonnice, wielki ołtarz i pomalowały sklepienie, ale w XIX wieku uległ zniszczeniu. Dopiero w 1936 r. została zbudowana nowa świątynia parafialna, obejmująca obszar pobliskich wsi, istniejąca do dziś.

Piaski. Wieś ta jest stosunkowo młoda. Powstała na dawnych obszarach Turznic i była też własnością sióstr benedyktynek z Grudziądza i to dopiero w 1773 r., a w 1787 r. po sekularyzacji dóbr klasztornych, rząd pruski wydał tamtejszym osadnikom 4 włóki za 15 talarów czynszu od włóki i to z łąką młynarską tzw. „Muellerwiese”. Osadnicy mieli obowiązek odpracowywać tzw. tłokę (świadczenie pańszczyźniane) na dobrach turznicznych.

Później wieś ta otrzymała 40 mórg i 48 prętów kwadratowych wykarczowanego lasu nad jeziorem Borówno. W 1868 r. obszar wsi wynosił 471 mórg. We wsi było 26 budynków, na miejscu była szkoła. W 1910 r. obszar gruntu wynosił 120,2 ha i liczyła 104 mieszkańców. W 1900 r. pobudowano kościół i utworzono parafię ewangelicką, która istniała jako zbór do 1945 r. W tymże roku budynek kościelny przejął Państwowy Zakład Zbożowy z Wąbrzeźna z przeznaczeniem na magazyn. W 1949 r. budynek kościoła zbudowany w stylu neogotyckim, przejęła parafia kościoła katolickiego w Turznicach. Był on zniszczony w 40 %. Dopiero w 1981 r. kościół oddano do użytku jako kościół filialny p. w. Matki Boskiej Królowej Polski.

W 2000 r. wieś zamieszkiwało 217 osób, sołtysem był St. Wolski. Całość sołectwa Piaski obejmuje również Kobylankę, Linarczyk, Hanowo i Daszkowo.

Zajmuje obszar 637,4 ha i liczyło 546 mieszkańców. W Piaskach istnieje nowoczesna szkoła podstawowa.

Linarczyk. Wieś ta była znana pod nazwą Linarczek, Lenarczak, a w języku niemieckim – Conradsfelde. Jest to wieś leżąca w południowo-wschodniej stronie jeziora W. Rudnika, przy ujściu do niego rzeki Maruszy.

Pierwszą wzmiankę spotykamy w Lustracji Inwentarza Starostwa Grudziądzkiego z 1603 r., gdzie napisano o jeziorze Lenarczyk, że toni ma 3 i można łowić tylko małą siatką.

Jednym z pierwszych osadników było małżeństwo Gregory, które otrzymało grunt o powierzchni 39 mórg nad jeziorem Piasecznym (tak nazywało się jezioro Rudnickie Wielkie), od starosty K. Borowskiego, przy gościńcu błędowskim i moście słomianym. Małżeństwo to wybudowało dom i karcznię („Pod sową”), z izbą gospodarczą, komorą i izbą dla podróżnych. Mieli prawo sprzedawać swoje wino, piwo, gorzałkę, miód, artykuły zbożowe, budowlane (tzw. hakbudowe) itd. Mieli też prawo łowić ryby, a płacili do zamku grudziądzkiego 60 pruskiej monety czynszu.

Byli zwolnieni od wszelkich innych podatków i szarwarku. Następnym Właścicielem wsi był prezydent Grudziądza Kieler.

W 1750 r. w wyniku ubywania obszarów leśnych, przybywali osadnicy Jan Jeschke, Herman Hey i Piotr Karzmin, którzy jako dzierżawcy płacili 25 florenów i 24 groszy czynszu. W 1768 r. przybył czwarty osadnik. W 1838 r. rodziny tych osadników otrzymały prawo własności. W 1882 r. obszar Linarczyka wynosił 171 mórg, a budynków mieszkalnych było 7. Szkoła była w Piaskach, poczta w Grudziądzu a posterunek policji był na miejscu dla pobliskich wsi. W 1891 r. zamieszkiwało 61 osób, a obszar wsi wynosił 44 ha, i należał do gminy Pastwiska.

W 1931 r. było już 18 domów mieszkalnych. Obecnie wieś należy do sołectwa Piaski i mieszka w niej około 120 osób.

W Linarczyku znajdują się dwa pomniki przyrody: dęby – 28 m i 21m – dwupienny.

Ze względu na bliskość ośrodków wypoczynkowych, plaż Rudnik i Delfin, oraz dobre połączenie z miastem, następuje szybki rozwój miejscowości.

Jałowa Buda, czyli Gellbudy.

Nazwa niemiecka to Gehlbude, Jellebude. Były to w początkowej fazie dwie osady w powiecie grudziądzkim, położone na niskim, lesistym terenie, oddalone od miasta o 1 milę i ¼ mili od bitego traktu grudziądzko -radzyńskiego.

a) Jałowa Buda królewska: należąca do starostwa grudziądzkiego. Pierwszą wzmiankę o miejscowości podaje Caspar Henneberger na swojej znanej mapie z 1576 – 1584 r., pod nazwą „Einsidel”.

Osada położona była na północ od ujścia rzeczki Maruszy do jeziora Wielkiego Rudnickiego. Musiała być zamożna, skoro autor umieścił na mapie w owym czasie. Dopiero w 1843 r. całość z karcznją tzw. „Poggen Krug” (karczma „Pod źrebięciem”) przeszła na własność i liczyła 220 mórg. Właściciel zobowiązany był utrzymać most przez rzeczkę Maruszę i płacić 16 talarów podatku. Właścicielami byli w 1889 r. pani Ewert, a w 1902 r. Otto Berg – mieszkańcy Grudziądza.

Obecnie obszar leżący na północ od ujścia rzeczki Maruszy należy do osiedla Rudnik, a lewa strona ul. Zielonej tj. Pracowniczy Ogród Działkowy „Nad Strugą”, domki letniskowe i „Mini ZOO” należą do Linarczyka w starostwie grudziądzkim.

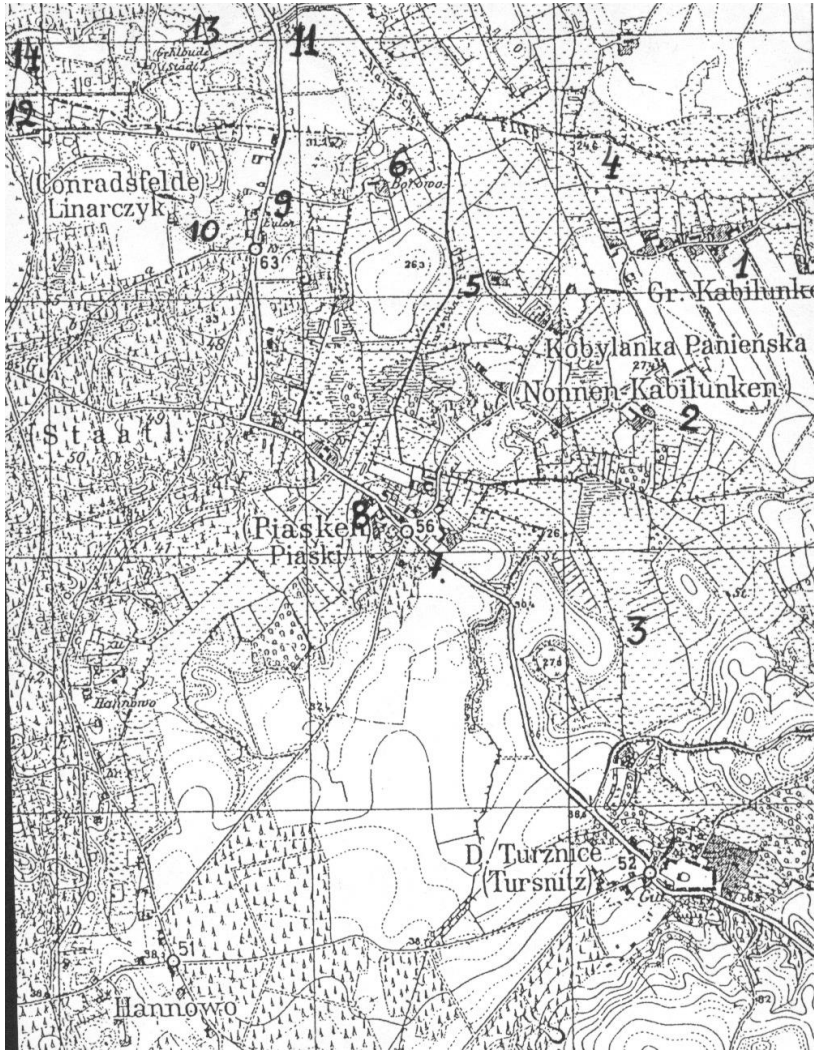
b).Jałowa Buda – Miejska. Pierwsza wzmianka o tej miejscowości: iż w 1483 r. mieszkańcy Grudziądza wykupili od niejakiego Andrzeja tę osadę za 170 lekkich marek i nazywała się Zalendorf. Pod nazwą Jałowa Buda Miejska jest znana dopiero w 1695 r.

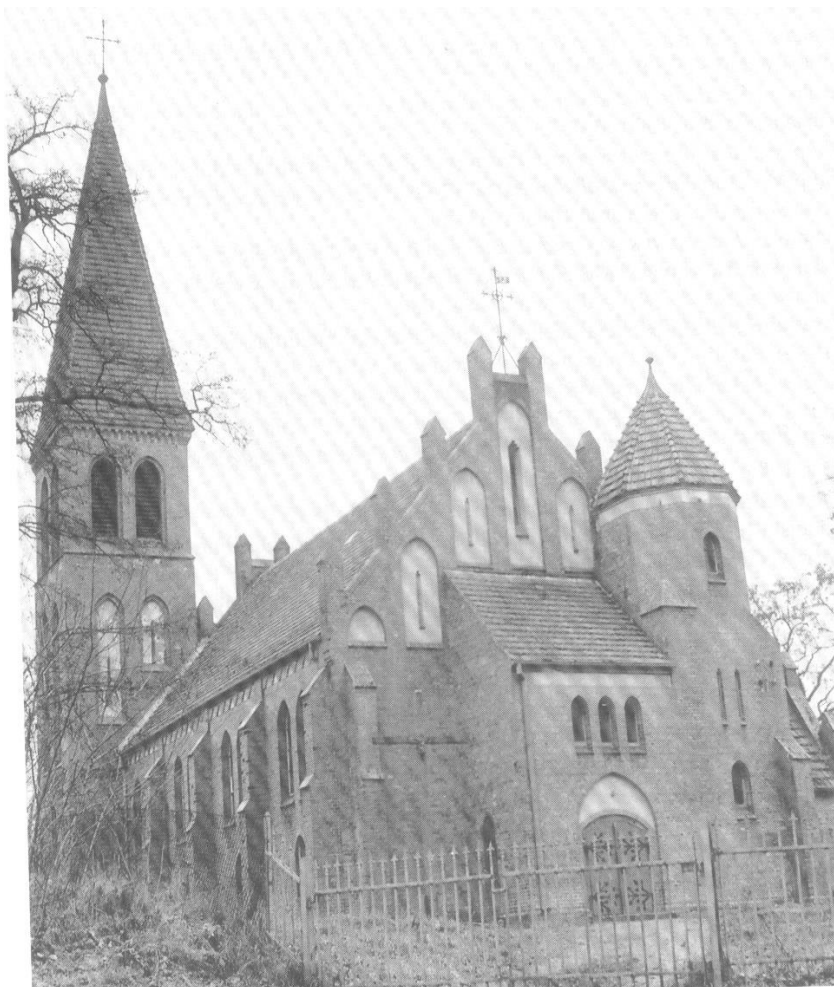
W 1702 r. miasto miało dochodu 82 florenów a w 1772 – 130 florenów.

W 1778 r. miasto wydało ją w wieczystą dzierżawę Michałowi Manteyowi. Obszar wynosił 3 włóki z łąkami, bagnami i ogrodami. Od szarwarku dzierżawca był wolny, ale miał obowiązek utrzymać tzw. „Krowi Most” (Kuhbrücke), Jest to rmost przez Rów Hermana przy obecnej ulicy Hallera, gdyż na obecnych terenach dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych „Unia” istniało pastwisko. Dzierżawca płacił czynszu 101 talarów. W 1819 r. miasto odkupiło Jałową Budę Miejską za 4350 talarów. W 1896 r. gospodarstwo zostało rozparcelowane i przyłączone do ul. Miłoleśnej nr 12. W celu dogodnego dojazdu z miasta do osady, powstała początkowo droga a później ulica Gehlbuderstrasse, a po polsku Gelbudzka. Od 1930 r. nosił nazwę ul. Konarskiego, rozpoczynająca się od dworca PKP na Przedmieściu, dalej drogą przez las, następnie przecina drogę do plaży rudnickiej i jako ul. Zielona dociera do plaży „Delfin”. Tereny obecne przy ul. Konarskiego przyjęły nazwę Gelbudy, a dawniejszą szkołę powstałą w 1896 r. z karczmy (obecnie przedszkole) nazywano Gelbudzką.

Legenda mapki z 1899 r.

1. Kobyłanka Wielka – wieś starościńska
2. Kobyłanka Panieńska – wł. sióstr benedyktynek
3. Kobyłanka Mała – nie istnieje, należy do Turznic
4. Rzeczka Marusza
5. Rów – ciek turznicki
6. Borowo – jezioro
7. Piaski – wieś
8. Piaski – kościół katolicki
9. Linarczyk - wieś
10. Linarczyk – jezioro
11. Most „słomiany” w Linarczyku
12. Karczma „Poggenkrug” („pod źrebięciem’), przy ujściu rzeczki Maruszy – nie istnieje
13. Jałowa Buda Miejska – do ul. Miłoleśnej
14. Jałowa Buda Królewska – obecnie do Linarczyka.

Kościół w Piaskach

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.

Dodatek nie zawarty w biuletynie.

Sarniak, niemiecka nazwa Rehdorf.

Na południe od miasta Grudziądza, na skraju Lasu Miejskiego, przy trakcie Grudziądz- Radzyń Chelmiński istniała karczma miejska, założona już XVIII wieku.

W r. 1725 do karczmy należało 9 mórg ziemi, stajnia dla koni „przejezdnych”. Dzierżawca posiadał pastwisko dla koni (3 szt.), krów (4 szt.) i świń. Płacił on 900 talarów do kasy miejskiej. W 1789 r. zamieszkiwało tu 8 rodzin, a w 1805 r. było zameldowanych 52 osób.

W 1830 r. sporządzono kontrakt dzierżawny dla właściciela karczmy na 3 morgi, za sumę 51 talarów zakupionego i 12 talarów czynszu rocznego. Osada ta przekształciła się w wieś Rehdorf. Z tą miejscowością jest ściśle związana obecna ul. Miłoleśna, gdzie przy końcu XIX w. powstają domy po prawej stronie i noszą nazwę Liebenewalde, czyli Miłolas. Wg księgi adresowej z 1895 r. wynika, że na tej drodze było 12 zabudowań i tak m. in. nr 1 – właściciel karczmy – Merlein, nr 5, 6a – J. Mathieus – handlarz końmi, nr 9m - K. Schön, a przy końcu drogi przy moście „słomianym” dwa gospodarstwa „Liebenwalde” i Gehlbude. Po lewej stronie drogi istniały mokradła, przylegająca do strugi Gać, która wpadała do „Rowu Hermana”.

W okresie międzywojennym, tj. 1918-1939 r. ulubionym miejscem na wycieczki poza miasto dla mieszkańców była właśnie restauracja „Sarniak”.

W czasie działań wojennych w 1945 r. wiele domostw zostało zniszczonych, a dawna karczma przekształciła się z biegiem lat w motel „Pod kasztanami”. Po lewej stronie ulicy Miłole-

śnej powstały działki pracownicze jak „Transportowiec”, „Sielanka”, „Elektrochem”, „Wizos”, „Budowlani”.

Natomiast na początku ul. Miłoleśnej, przy obecnym rondzie „gen Skalskiego” zauważyć można szybki rozwój budownictwa domków jednorodzinnych.